

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційну роботу
Швіндіної Ганни Олександрівни
на тему: «Методологічні засади формування коопетиційної
моделі організаційного розвитку підприємств»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)в**

Актуальність обраної теми дослідження.

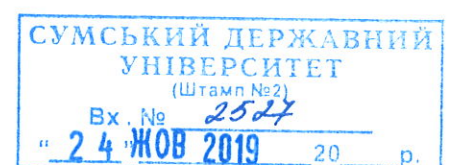
Формування моделі розвитку сучасного підприємства повинно враховувати виникнення нових стратегій та бізнес-патернів в глобальному світі. Приклади стратегічних альянсів стали передумовою розвитку теорії коопетиції, яка відкрила нові можливості стратегічного розвитку для підприємств однієї галузі, котрі залишаючись конкурентами, формують успішну кооперацію. Коопетиційна стратегія розвитку може стати підґрунтям для технологічних проривів, а отже й підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Водночас існує необхідність розроблення механізмів переходу промислових підприємств до нових організаційних форм із урахуванням коопетиційної спрямованості. Крім того, сьогодні існує гостра необхідність вирішення важливих проблем переорієнтації промислових підприємств на виробництво продукції з високим рівнем доданої вартості, модернізації виробництва, підвищення рівня стійкості, технологічної ефективності та інноваційності тощо. Дана наукова проблема вимагає вирішення питань розроблення методологічних засад із розвитку організаційних систем, оцінювання їх спроможності формувати успішні стратегічні партнерства та спільні ланцюги створення цінностей, формування методології коопетиційної моделі організаційного розвитку та підходів до оцінювання її ефективності, оцінювання готовності підприємства до коопетиції тощо.

Об'єктивна потреба у вирішенні зазначених проблем обумовила вибір теми дослідження, його мету та завдання, а також підтверджує його актуальність.

***Зв'язок теми з державними та галузевими науковими
програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки.***

Дисертація виконана у контексті Стратегічного плану ПРООН на 2018–2021 роки (рішення Виконавчої ради ПРООН 28.11.2017 р.), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/201 від

12.01.2015 р.), проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 року «Україна – 2030» (Проект Закону України № 9015 від 07.08.2018 р.) та ін.

Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження використано при виконанні науково-дослідних робіт, над виконанням яких працює колектив Сумського державного університету. Зокрема, в межах теми «Конфлікти в організаційно-економічних механізмах підприємства» (№ д/р 0117U003932) встановлено зв'язок організаційного розвитку та змін із конфліктами, що виникають у процесі стратегічного управління підприємствами; в межах теми «Теоретичні та методичні основи управління соціально-економічним потенціалом регіону» (№ д/р 0108U005962) авторкою запропонована методологія оцінювання конкурентоспроможності об'єднань підприємств у контексті зростання потенціалу регіону; в межах теми «Теоретичні й методичні питання оцінки і прогнозування економічного потенціалу соціально-економічних систем» (№ д/р 0107U009203) розроблено пропозиції щодо класифікації типів та моделей організаційного розвитку; в межах теми «Каузальне моделювання колаборації стейкхолдерів при чистому виробництві: узгодження соціо-еколого-економічних протиріч» (№ ДР 0119U101860) розроблено засади вибору стратегії колаборації з урахуванням характеристик партнерів. В рамках наукового грантового проекту від Швейцарського національного наукового фонду «Підвищення енергетичної безпеки шляхом швейцарсько-українсько-естонського інституційного партнерства» (SCOPES IZ74Z0_160564) авторкою удосконалено кейс-методологію для аналізу організаційного розвитку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, є достатньо аргументованими і несуперечливими. Структура та зміст дисертації знаходяться в логічному взаємозв'язку, матеріал викладено послідовно із використанням статистичної інформації, отриманої як з офіційних джерел, в результаті обробки даних попередніх академічних та прикладних досліджень, а також отриманої авторкою особисто в ході опитування.

Мета дисертаційного дослідження, яка полягає у створенні теоретико-методологічного та методичного підґрунтя формування коопетиційної моделі організаційного розвитку промислових підприємств, відповідає обраній темі, та досягнута. Зміст сформульованих наукових завдань є узгодженим, їх кількість – достатньою для розкриття обраної теми дисертації, і вони відображаються сутність наукових проблем, які вирішує здобувачка. Об'єкт

та предмет коректно сформульовані, та узгоджені із метою дослідження та змістом роботи.

Запропоновані авторкою теоретико-методологічні засади та методичні підходи є науково обґрунтованими. Основні положення роботи засновані на використанні достовірних статистичних даних. Висновки, що наводяться в кінці розділів дисертації, є узагальненням дослідження, не містять суперечностей.

Достовірність та аргументованість наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується публікацією основних результатів дослідження в одноосібній та колективних монографіях, у наукових фахових виданнях України та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, оприлюдненням їх на міжнародних науково-практичних конференціях.

Під час написання дисертаційної роботи авторка спиралася на сучасну методологію наукових досліджень, що підтверджується застосуванням широкого спектру методів аналізу і обробки інформації, зокрема: індукції, дедукції, наукового узагальнення та наукової абстракції, бібліометричного аналізу, метод групвань, системно-структурного аналізу, конективістського аналізу, контент-аналізу, порівняльного та статистичного аналізу, методу DEA, експертних оцінок тощо. В роботі застосовані сучасні програмні продукти, зокрема програмі продукти для використання методу DEA (DEAP DEAFrontier), для бібліометричного аналізу (VOSViewer) для CANVAS-моделювання (Vizologi).

Вищевикладене свідчить про достатню обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації Швіндіної Г.О.

***Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації.***

Беручи до уваги основні висновки, результати дисертаційної роботи, а також особистий внесок здобувачки у вирішення нею наукової проблеми розроблення теоретико-методологічних засад формування коопетиційної моделі організаційного розвитку, слід зазначити, що новизна наукових результатів полягає у наступному:

1. Авторкою вперше здійснено кластеризацію структурно-функціонального середовища формування та розвитку теорії коопетиції, визначено хронологію її становлення, глобальні тренди її розвитку, найбільш ймовірні сфери формування стратегічних коопетиційних альянсів підприємств в середньостроковій перспективі (стор. 112-115). Використання сучасних програмних продуктів в сфері бібліометричного аналізу має

цінність для теоретичних досліджень. Практична реалізація запропонованого підходу дозволила виокремити інтернаціональні та міждисциплінарні наукові школи (стор. 116-117), які найбільше вплинули на розвиток категоріально-понятійного апарату теорії коопетиції, та визначити специфіку їх побудови (вони не є географічно локалізованими).

2. В роботі вперше запропоновано оцінювати ступінь готовності підприємства до запровадження коопетиційної моделі організаційного розвитку (стор. 331-334) та розроблено відповідні методологічні основи та методичний інструментарій на базі використання інтегрального індикатора. Даний індикатор об'єднує екзогенні та ендегенні фактори, дані емпіричного та експертного оцінювання, що суттєво поглиблює методологію визначення стратегічних орієнтирів розвитку підприємств із урахуванням їх готовності до коопетиції.

3. У роботі вперше виявлено галузеву специфіку готовності промислових підприємств України до коопетиції, і встановленого суб'єктно-об'єктного взаємозв'язку готовності підприємства до коопетиції та домінуючих критеріїв вибору стратегічних партнерів (стор. 336-337 роботи). Цікавим є висновок авторки про належність коопетиції до «підривних» управлінських технологій, які можуть покращувати конкурентоспроможність підприємств, особливо, якщо підприємства характеризують себе як ті, що програють у конкурентній боротьбі (аутсайдери). Слід схвально оцінити ті положення роботи, де емпірично доведено існування зв'язку між готовністю підприємства до коопетиції та стадією його розвитку, інтернальністю-екстернальністю топ-менеджменту і ступенем його реактивності під час прийняття рішень (стор. 343).

4. В роботі вперше представлено методологію попередньої галузевої селекції потенційних учасників коопетиційних угод (стор. 223-224), яка включає в себе оцінювання потенційних партнерів за трьома ознаками (ринкова частка, здатність до розширення компетенцій і до сталої партнерської взаємодії), ідентифікацію профілів підприємств та винайдення ймовірної інтерференції між учасниками. Цей підхід дозволяє сформувати пул потенційних партнерів, в який рекомендовано відібрати ті підприємства, які можуть реалізувати «коопетицію», «кооперацію сильних» та «кооперацію слабких».

5. Позитивної оцінки заслуговує представлене авторкою удосконалення методологічного підґрунтя вибору бізнес-партнерів коопетиції. При цьому авторкою пропонується поєднати модифіковану CANVAS-модель (яка доповнена блоками ідентифікації конкурентів, стор. 291-292) та модифікованого конективістського аналізу бізнес-партнерів (стор. 293-294). Співставлення даних із відкритих джерел, офіційних статистичних даних та

інформаційної бази даних Vizologi дозволяють встановити схожість та різницю у бізнес-паттернах потенційних партнерів та розробити рішення щодо знаходження комплементарності, яка є умовою успішної коопетиції.

6. Важливе значення має удосконалені авторкою теоретико-методологічні засади визначення факторів ринкової успішності підприємств-лідерів в галузі за допомогою методу DEA (стор. 210-215). В результаті авторкою запропоновані засади врахування галузевої специфіки формування конкурентного тиску, ключових галузевих драйверів конкурентної та коопетиційної взаємодії, що формує наукове підґрунтя ідентифікації напрямку фокусування стратегічних зусиль в процесі розроблення конкурентних стратегій.

7. Теоретичну та практичну цінність має удосконалений авторкою науково-методичний інструментарій вибору потенційного коопетиційного партнера, який запропоновано здійснювати на основі побудови гексагону мікроекономічної стабільності та гексагону коопераційної стійкості партнерів задля подальшої селекції найкращих варіантів та впровадження стратегії коопетиції. При цьому, авторський підхід до визначення гексагону мікроекономічної стабільності включає оцінювання дисперсії валового прибутку, доходу від продажів, довгострокової заборгованості, витрат на продаж, дослідження, інвестиційних і адміністративних витрат (стор. 263-266). Гексагон коопераційної стійкості заснований на використанні якісних даних (стійкості сформованих ним партнерських взаємозв'язків у виробництві, постачанні, збуті, дослідженнях) та їх нормалізації у кількісну оцінку (стор.278-280). Цей підхід дозволяє комплексно підійти до вибору стратегічного партнера та спрогнозувати можливі сценарії подальшої коопетиційної взаємодії.

8. Звертає на себе увагу запропонований авторкою науково-методичний підхід до трактування поняття «організаційна в'язкість» (стор. 350-351), який удосконалює існуючі підходи, оскільки пояснює різницю між готовністю підприємства до коопетиції та фактичною невеликою кількістю коопетиційних угод на існуючих ринках. В роботі це поняття трактується як «характеристика організаційного середовища підприємства, що загальмовує його перехід до коопетиції та пов'язана зі швидкістю і ступенем децентралізації та інноваційності прийняття рішень, динамікою організаційних змін і темпом реконфігурації організаційних зв'язків».

9. Наукову цінність мають пропозиції авторки щодо доповнення ключових характеристик організаційного розвитку. В роботі пропонується врахувати ко-еволюційність стратегічних та організаційних адаптацій, мультифункціональність лідерства, об'єктивне існування системного парадоксу та коопетиційний характеру організаційного розвитку. Таким

чином, авторці вдалось врахувати виявлені в результаті вивчення попередніх досліджень та кейсів закономірності змін в організаційних системах та бізнес-середовищі, нові підходи до побудови лідерства, поєднання проактивних та адаптивних компонент, і також кооперації й конкуренції як атрибутів розвитку (стор. 103-104).

10. Теоретичну та практичну цінність має система критеріїв класифікації моделей організаційного розвитку, яка набула подальшого розвитку. Авторкою пропонується враховувати такі критеріальні ознаки у доповнення до існуючих: характер динаміки, домінанта, тип каузальності організаційних змін, рівень ентропії в процесі організаційного розвитку, врахування поведінкових факторів та існуючих парадоксів під час побудови моделі організаційного розвитку. Таким чином за допомогою побудованої класифікації авторці вдалось структурно представити основні положення процесної, ситуаційної, селекційної, діалектичної, телеологічної, інституціональної, феноменологічної, ігрової, революційної, циклічної й хвильової моделей, а також моделі структурального функціоналізму (сто. 66-70).

11. Наукову цінність має уточнення авторкою трактування поняття «організаційний розвиток», як «систему коопетиційних організаційно-економічних відносин між суб'єктами, які формуються внаслідок діалектичної взаємодії запланованих та стихійних інтервенцій в організаційні процеси та структури, розвиваються ко-еволюційно, відтворюючи взаємний вплив трансформацій у бізнес-середовищі та концепціях стратегічного управління» (стор. 102). Це збагачує положення як сучасної теорії коопетиції, так і теорії організації.

12. В роботі представлено авторське трактування коопетиції, яке робить внесок у подальший розвиток сучасних теорій стратегічного управління. Здобувачкою, на відміну від існуючих, враховано еволюційну потенційність, мультипричинність і багаторівневість коопетиційної взаємодії, залежність здатності до коопетиційної взаємодії від типу стратегії організаційного розвитку та незалежність від часового діапазону взаємодії економічних суб'єктів. Це дозволило представити визначення коопетиції як «системи парадоксальних (одночасно конкурентних та коопераційних) мультирівневих взаємовідносин між проактивними економічними суб'єктами, які свідомо обирають партнера незалежно від передісторії та часового діапазону відносин для сумісного створення нової цінності й нових компетенцій» (стор. 144).

13. Заслужовує на увагу представлена авторкою система критеріїв класифікації типів коопетиції, яка набула подальшого розвитку шляхом доповнення її такими критеріальними ознаками: структурою ланцюга

створення цінності, рівнем виникнення коопетиційних зв'язків і кількістю суб'єктів коопетиційної взаємодії. Таким чином, в роботі структуровано та комплексно представлено типи коопетиції, які існують на сьогоднішній момент, а саме: індивідуальна, крос-функціональна, проста діадна, складну діадну, проста тріадна, складна тріадна, кластерна, мультифірмова та конгломератна (стор. 156).

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що результати можуть бути використані в процесі розроблення подальших концепцій організаційного розвитку, формування методологічних та концептуальних основ вдосконалення систем стратегічного управління.

Практична значущість обумовлена можливістю широкого застосування розроблених в дисертації теоретичних та науково-методичних положень в системі стратегічного управління в системі організаційного розвитку промислових підприємств. Так, пропозиції щодо розроблення та впровадження стратегій організаційного розвитку на базі коопетиційної моделі можуть бути використані підприємствами різної форми власності, рекомендації із зменшення опортунізму та розроблення доброчесної конкурентної поведінки – галузевими асоціаціями та спілками.

Практичну цінність результатів дисертаційного дослідження засвідчує наявність довідок та актів про впровадження. Зокрема, концептуальні положення та принципи коопетиційної взаємодії впроваджені в діяльність ТОВ «Технохім» (довідка № 27 від 22.06.2018 р.); підходи до оцінювання загальної ефективності та готовності підприємства до коопетиційної взаємодії - у діяльність ТОВ «Ротор-Суми» (довідка № 76-I від 18.07.2018 р.); щодо вибору потенційного коопетиційного партнера - у діяльність ТОВ «КБ «Укрспецмаш» (довідка № 37-II від 02.08.2018 р.); щодо удосконалення процесу стратегічного управління на основі коопетиційної моделі організаційного розвитку – у діяльність ТОВ «Сумський машинобудівний завод» (довідка № НР11-1658 від 09.08.2018 р.); підходи до оцінювання потенційних коопетиційних партнерів - у діяльність ТОВ «ПАТ «Сумський завод «Насосенергомаш» (довідка № 78 від 24.04.2019 р.).

Слід відзначити, що результати дослідження впроваджені в освітній процес Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Менеджмент організацій», «Стратегічне управління», «Стратегічний менеджмент» та «Управління організаційним розвитком» (акт від 01.03.2019). Окремі результати використані під час реалізації та впровадження в навчальний процес Міжнародного освітнього грантового проекту TEMPUS

«Досягнення та регулювання балансу між освітніми програмами та кваліфікаційними рамками» (акт від 15.03.2019 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертації, висновків і пропозицій в опублікованих працях здобувача.

Вивчення матеріалів дисертаційної роботи та автореферату дисертантки свідчать про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації.

Автореферат оформлений відповідно до вимог МОН України, повною мірою розкриває всі основні положення та елементи наукової новизни, містить висновки та рекомендації, і не містить інформації, яка не розглянута в роботі. Кількість, обсяг і якість друкованих праць відповідають вимогам МОН України. Основні положення та результати дослідження представлено в 52 наукових працях загальним обсягом 37,8 друк. арк., з яких особисто авторці належить 36,3 друк. арк., зокрема 1 одноосібна монографія, розділи в 3 колективних монографіях (у тому числі 1 – зарубіжна), 25 статей у наукових фахових виданнях України та 4 статті у інших наукових виданнях (з яких 22 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, зокрема 2 – до бази Web of Science та 1 – до бази SCOPUS, та 1 стаття в зарубіжному науковому виданні), 19 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок дисертантки відображено повною мірою.

В цілому, дисертаційна робота є логічно побудованою, завершеною працею, в якій є достатня кількість графічного матеріалу та в якій наукові положення та висновки побудовані на достовірних даних із використанням сучасних програмних продуктів.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.

Відзначаючи високий рівень обґрунтування і переконливість теоретичних, методологічних та методичних положень дисертації Швіндіної Г.О., слід зауважити певні дискусійні моменти, недоліки та зауваження, що мають місце в дисертаційній роботі, а саме:

1. Бібліометричний аналіз дозволив дослідити структурно-функціональне середовище теорії коопетиції та її зв'язок із різними концепціями за допомогою кластеризації сполучних термінів (рис. 2.4, стор. 114 роботи; стор. 12 автореферату). З огляду на отримані результати, дещо дискусійним є твердження авторки про тісний зв'язок із «мультіагентськими теоріями», що представлені у кластері, який є найвіддаленішим від досліджень коопетиції.
2. У процесі визначення факторів формування готовності до коопетиції авторкою здійснено розмежування на екзогенні та ендогенні фактори, що не

викликає заперечень, але в той час, віднесення ринкової частки до ендогенних факторів (стор. 331 роботи) викликає певні заперечення, оскільки ринкова частка є результатом взаємодії між багатовимірними факторами зовнішнього середовища.

3. На нашу думку, в роботі було б доцільним додатково дослідити заходи співпраці між державним та приватним секторами господарювання щодо коопетиційної взаємодії між підприємствами. Це б дозволило на основі проаналізованих зарубіжних та вітчизняних практик виділити основні напрямки державного стимулювання та підтримки коопетиції або ж навпаки стримуючі заходи, що в свою чергу впливають і на готовність підприємств до коопетиції.

4. Робота значно б виграла, якщо б врахувала напрацювання теорії синергетики, яка могла б дати додаткові підтвердження ефективності коопетиційної взаємодії економічної суб'єктів.

5. В роботі пропонується здійснювати галузеву селекцію (стор. 223 роботи, стор. 18 автореферату) на основі комбінації трьох критеріальних ознак: ринкова частка, здатність до розширення компетенцій та до сталої партнерської взаємодії. У той же час авторкою не обґрунтовується вибір саме цих індикаторів серед інших. Було б доцільніше в кожному блоці використати набір індикаторів та визначити на основі методу головних компонент найбільш значущий.

6. Дисертанткою у процесі профілізації підприємств та визначенню їх можливих інтерференцій представлено авторське бачення коопетиційної взаємодії, але залишаються поза увагою принципові відмінності між «коопетицією» та «кооперацією сильних» (стор. 229-230), яка є різновидом стратегічних альянсів на базі горизонтальних та вертикальних інтеграцій.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам Міністерства науки і освіти України.

Дисертаційна робота Швіндіної Г.О. є цілісною, завершеною, самостійно виконаною, кваліфікованою науковою працею. За результатами проведених авторкою досліджень отримані нові науково обґрунтовані результати щодо створення теоретико-методологічного та методичного підґрунтя формування коопетиційної моделі організаційного розвитку промислових підприємств.

Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, та відповідає структурі роботи. Автореферат є автентичним за змістом і відображає основні положення дисертації. Основні положення роботи, які виносяться на захист, мають наукову новизну. Матеріал в роботі подано логічно, в академічному стилі, розрахунки здійснено на базі достовірних

даних, текст коректно поєднано із графічним матеріалом. Висновки та рекомендації є обґрунтованими, підтверджені відповідними розрахунками. Практичні рекомендації мають практичне значення і підтверджені довідками про впровадження.

Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) і профілю спеціалізованої вченої ради вченої ради Д 55.051.01 у Сумському державному університеті.

Робота відповідає вимогам пунктів п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (у поточній редакції), що висуваються до докторської дисертації, а її автор – Швіндіна Ганна Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

декан економічного факультету
Запорізького національного університету,
доктор економічних наук, професор

А.В. Череп

Вчений секретар
Запорізького національного університету

О.А. Проценко